Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут міжнародних відносин

Присвячується 180-й річниці Київського національного університету

УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

у 5-ти томах

За загальною редакцією проф. Д. В. Табачника

Том I

Харків
«ФОЛІО»
2013

ББК 66.49я2
У 45

Редакційна колегія:

Д. В. Табачник (голова), **М. М. Гнатовський, В. І. Головченко, К. І. Грищенко, Л. В. Губерський** (заступник голови), **О. В. Задорожній, Л. О. Кожара, В. Ю. Константинов, О. Л. Копиленко, В. В. Копійка** (заступник голови), **В. Г. Кремень, В. П. Крижанівський, М. А. Кулінич, В. М. Литвин, В. А. Манжола, В. М. Матвієнко** (відповідальний секретар), **О. О. Рафальський, Ю. С. Шемшученко, О. І. Шнирков**

Художник-оформлювач
Іванова О. М.

Українська дипломатична енциклопедія: у 5-ти т. / редкол.: Д. В. Табачник (голова) та ін.; ху-
У 45 дож.-оформлювач О. М. Іванова. — Харків: Фоліо, 2013. — Т. 1. — 526 с.
ISBN 978-966-03-6609-1
ISBN 978-966-03-6628-2 (т. 1)

ББК 66.49я2

ISBN 978-966-03-6609-1
ISBN 978-966-03-6628-2 (т. 1)

© В. В. Копійка, В. М. Матвієнко, І. О. Мінгазутдінов, М. М. Рижков, О. І. Шнирков та ін., 2013
© О. М. Іванова, художнє оформлення, 2013

СПИСОК АВТОРІВ

Андрєєва О.М.
Андрущенко С.В.
Анісімова О.Ю.
Балюк Н.В.
Батрименко В.В.
Березовенко С.М.
Бєлоусова Н.Б.
Білоусов М.М.
Білоцький С.Д.
Бовсунівський П.В.
Богданович І.І.
Божко С.О.
Божков А.Д.
Борділовська О.А.
Бруз В.С.
Будкін В.С.
Бульвінський А.Г.
Бур'ян М.С.
Буряк Г.С.
Бусол К.І.
Буткевич О.В.
Валевська І.А.
Вдовенко В.М.
Вербовський В.В.
Вергун В.А.
Вергун Л.І.
Весела Н.М.
Віднянський С.В.
Волошин О.А.
Гайдуков Л.Ф.
Галаган С.О.
Галака С.П.
Глухова Д.А.
Гнатовський М.М.
Головченко В.І.
Гондюл В.П.
Гончар Б.М.
Григоров О.М.
Грищенко К.І.
Грищенко Т.А.
Гріненко О.О.
Громико О.В.
Грушова А.Т.
Губерський Л.В.
Гузенко І.Ю.
Гуменюк А.Г.
Гуменюк Б.І.
Гуцал А.Ф.
Дальський В.Б.
Даниленко С.І.
Денисенко К.Ю.
Дзюба П.В.
Дикий О.В.
Добржанська О.Л.
Дорошко М.С.
Дубов Д.В.
Єделєв Р.С.
Єременко О.К.
Забара І.М.
Заблоцька Р.О.
Задорожній О.В.
Запорожець О.Ю.
Зернецька О.В.
Злочевська К.М.
Знахоренко О.М.
Івлєва І.В.
Ігнатьєв П.М.
Калінічева Г.І.
Каменецький М.С.
Камінський Є.Є.
Капітоненко М.Г.
Карп В.С.
Клочко В.П.
Кобзаренко А.
Ковтун О.Ю.
Кожара Л.О.
Коломієць В.Ф.
Коміренко І.Д.
Кононенко М.Г.
Кононенко С.В.
Константинов В.Ю.
Копиленко О.Л.
Копистира А.М.
Копійка В.В.
Коппель О.А.
Кориневич А.О.
Корюкалов М.Ю.
Котляр М.Ф.
Кравченко І.С.
Кривонос Р.А.
Крижанівський В.П.
Крикун В.А.
Крушинський В.Ю.
Кудряченко А.І.
Кузьменко Л.Р.
Кулеба Д.І.
Кулінич М.А.
Кулініч Т.О.
Кучер О.Б.
Кучмій О.П.
Кушерець Д.В.
Литвиненко О.В.
Лобода К.С.
Луцишин З.О.
Льовін А.В.
Мазуренко В.І.
Мазуренко В.П.
Макаренко Є.А.
Маковський С.О.
Манжола В.А.
Матвєєв В.В.
Матвієнко В.М.
Медведєва М.О.
Мельничук Н.Б.
Мережко О.О.
Метельова Т.
Миклащук І.М.
Миронова М.А.
Михальченко М.І.
Мицик В.В.
Мінгазутдінов І.О.
Мішин О.В.
Морозов В.С.
Музика Г.О.
Намонюк В.Є.
Нанавов А.С.
Негода А.В.
Ноговіцина Ю.О.
Ожеван М.А.

Пазюк А.В.
Панченко Ж.О.
Пархомчук О.С.
Перепелиця Г.М.
Петров В.В.
Петюр Р.К.
Піпченко Н.О.
Піскорська Г.А.
Плахонін А.Г.
Поєдинок О.Р.
Покровська І.С.
Поліщук Л.С.
Полторацький О.С.
Расшивалов Д.П.
Рафальський О.О.
Резнікова Н.В.
Резніченко В.І.
Репецький В.М.
Ржевська В.С.
Рижков М.М.
Рогач О.І.
Романенко Ю.В.
Рубель В.А.
Рубцова М.Ю.
Рудяков П.М.
Румянцев А.П.
Рябчун Н.В.
Сапсай А.П.
Сахаренко О.В.
Серажим В.І.
Сербіна Н.Ф.
Сергійчук В.І.
Серьогін О.Ю.
Скороход Ю.С.
Скринька Д.В.
Смирнова К.В.
Солдатенко В.Ф.
Солошенко В.В.
Стаканов Р.Д.
Ступницький О.І.
Суботін А.А.
Суліма Є.М.
Табачник Д.В.
Тропін З.В.
Трубайчук А.
Улицька І.І.
Фаренюк Н.В.
Федорова А.Л.
Філіпенко А.С.
Філіпенко В.І.
Флюр О.М.
Фролова О.М.
Хилько О.Л.
Хлистун Г.Ю.
Хоменко Г.Д.
Циганов С.А.
Черінько І.П.
Черкас Б.О.
Чорногор Я.О.
Чугаєв О.А.
Швець О.В.
Шевченко О.В.
Шепелєв М.А.
Шинкаренко Т.І.
Шнирков О.І.
Шпакова Н.В.
Яковенко Н.Л.
Яковець А.В.

ЯК КОРИСТУВАТИСЬ ЕНЦИКЛОПЕДІЄЮ

Згідно з усталеною традицією вітчизняних і зарубіжних енциклопедично-довідкових видань, в «Українській дипломатичній енциклопедії» статті розташовані за алфавітом, їхні назви подані як в однині («Автаркія»), так й у множині, коли є необхідність висвітлити в одній статті кілька схожих подій, процесів і явищ («Антиассирійські коаліції») чи поняття й терміни міжнародного права («Внутрішні води») та дипломатичної служби («Дипломатичні картки»). Якщо назви статей складаються зі сполучення іменника та прикметника, на перше місце може ставитись іменник («Аналітика міжнародна»), але в більшості випадків, з огляду на специфіку видання, виноситься прикметник («Амазонський пакт»).

Прикметник стоїть у препозиції в наступних випадках: 1) коли він разом з іменником складає єдине усталене словосполучення («Камбоджійська проблема»); 2) коли на прикметник падає логічний наголос, що підкреслює специфічний зміст статті («Валютний кошик»); 3) коли прикметник вказує на місце здійснення дипломатичної акції («Аданська конференція 1943»); 4) у разі укладення двосторонньої (багатосторонньої) угоди на початковому місці значиться прикметник, похідний від найменування першого за алфавітом учасника («Австрійсько-англійсько-французька таємна угода 1815»).

Назви статей набираються напівжирним прописним шрифтом, у біографічних довідках після прізвища зазначається його іншомовне написання, а також у круглих дужках вказуються дати народження та смерті особи. Усі дати, що стосуються дореволюційних дипломатичних історій України й Росії до 16 лютого 1918 року, подаються за старим стилем; наступні події з міжнародної історії датуються за новим стилем; датування за двома стилями здійснено в тих випадках, коли подія, що відноситься до історії України чи Росії, відбулася за кордоном. Щоб допомогти читачеві повніше ознайомитися з питанням, яке його цікавить, а також запобігти зайвому повторенню матеріалу в споріднених статтях, в енциклопедії застосовується система посилань. Назва статті, на яку робиться посилання, набирається курсивом. Етимологічні довідки подаються до слів, що входять до назви статті та є безсумнівними запозиченнями з іноземних мов.

Умовні позначення і скорочення застосовані, щоб заощадити місце; поряд із загальноприйнятими подані скорочення, встановлені для «Української дипломатичної енциклопедії». Для уніфікації та полегшення користування енциклопедією вся нумерація подається арабськими цифрами.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

абс. — абсолютний
австр. — австрійський
авт. — автономний
агр. — аграрний
адмін. — адміністративний
амер. — американський
англ. — англійський
антич. — античний
археол. — археологічний
афган. — афганський
африк. — африканський

балт. — балтійський
бас. — басейн
біогр. — біографічний
біол. — біологічний
бл. — близько
Бл. Схід — Близький Схід
болг. — болгарський
б-ба — боротьба
брит. — британський
бурж. — буржуазний

в т. ч. — в тому числі
ВР України — Верховна Рада України
визв. — визвольний
в. о. — виконуючий обов'язки
вир-во — виробництво
відп. — відповідний
військ. — військовий
вкл. — включно
внутр. — внутрішній

ген. — генеральний
геогр. — географічний
гл. — глава
гол. — головний
гол. ч. — головним чином
госп. — господарчий, господарський
госп-во — господарство
грец. — грецький
громад. — громадський
громадян. — громадянський

Дал. Схід — Далекий Схід
демокр. — демократичний
д-ва — держава
держ. — державний, державницький
див. — дивись
дип. — дипломатичний
дир. — директор
дог-р — договір
док-т — документ
дол. — долар США
д-р — доктор
дух. — духовний

екон. — економічний
етногр.- етнографічний
екз. — екземпляр

євр. — єврейський
європ. — європейський
зав. — завідуючий, завідувач
заг. — загальний
закорд. — закордонний
заст. — заступник
зах. — західний
зем. — земельний
зовн. — зовнішній

ідеолог. — ідеологічний
імпер. — імператорський
ім. — імені
імп. — імператор, імператриця, імперія
ін. ч. — іншим чином
інд. — індійський
індивід. — індивідуальний
інозем. — іноземний
ін-т — інститут
інформ. — інформаційний
іспан. — іспанський
істор. — історичний
італ. — італійський

КМ України — Кабінет Міністрів України
канад. — канадський
київ. — київський
клас. — класовий
класич. — класичний
к-т — комітет
комуніст. — комуністичний
конс. — консульський
конф. — конференція
кн. — князь
косм. — космічний
культ. — культурний

лат. — латинський
літ. — літературний

м. — місто
макс. — максимальний
маркс. — марксистський
матеріал. — матеріальний
мед. — медичний
метод.- методичний
методол. — методологічний
МЗС — Міністерство закордонних справ
міжнар. — міжнародний
мін. зак. справ — міністр закордонних справ
мінім. — мінімальний
мін-во — міністерство
міс. — місяць
млн — мільйон
млрд — мільярд
мор. — морський
моск. — московський
муніц. — муніципальний
мусульм. — мусульманський

н. е. — наша ера
н. ст. — новий стиль
навч. — навчальний
наз. — називається
напр. — наприклад
нар. — народився
наук. — науковий
нац. — національний
нач. — начальник
нім. — німецький

о. — острів
обл. — область
о-ва — острова
оз. — озеро
окуп. — окупаційний
орг. — організаційний
орг-ція — організація
офіц. — офіційний

парл. — парламентський
парт. — партійний
партиз. — партизанський
пед. — педагогічний
петерб. — петербурзький
півд. — південний
півн. — північний
повітр. — повітряний
пол. — половина
політ. — політичний
поч. — початок
практ. — практичний
прав. — правовий
презид. — президентський
природ. — природний
прогрес. — прогресивний
пролет. — пролетарський
пром. — промисловий
просвіт. — просвітницький
проф. — професор
прус.- прусський

р. — рік
рад. — радянський
рев. — революційний
рев-ція — революція
рез. — резолюція
реліг. — релігійний
респ.- республіканський
рим. — римський
р-н — район
рос. — російський
рр. — роки
румун. — румунський
РФ — Російська Федерація

с. г-во — сільське господарство
с. — селище, село
с.-г. — сільськогосподарський
с.-д. — соціал-демократичний
секр. — секретар
сер. — середній
Сер. Схід — Середній Схід
сканд. — скандинавський
слов. — слов'янський
соц. — соціальний
соціал. — соціалістичний
соціол. — соціологічний
спец. — спеціальний
ст. — століття, стаття
студ. — студентський
сусп. — суспільний
суход. — суходільний
сучас. — сучасний
схід. — східний

та ін. — та інший
т. зв. — так званий
т. — том
т. ч. — таким чином
теорет. — теоретичний
територ. — територіальний
техн. — технічний
технол. — технологічний
т. в. о. — тимчасово виконуючий обов'язки
тис. — тисяча
торг. — торговельний, торговий
трансп. — транспортний
трлн. — трильйон
тт. — томи
тур. — турецький
укр. — український
ун-т — університет
уч-ще — училище

фаш. — фашистський
федер. — федеральний
федерат. — федеративний
феод. — феодальний
фізич. — фізичний (ант. юридичний)
філол. — філологічний
філос. — філософський
фінанс. — фінансовий
франц. — французький
ф-т — факультет
ф. ст. — фунт стерлінгів

хім. — хімічний
христ. — християнський

центр. — центральний
церк. — церковний

чл.-кор. — член-кореспондент
чл. — член

швейц. — швейцарський
шт. — штат

юрид. — юридичний

япон. — японський

ширила контроль на експорт устаткування й матеріалів подвійного призначення та відп. технологій, що застосовуються в ядерних програмах, і прийняла принцип всеосяжних міжнар. гарантій (уся ядерна діяльність д-ви має контролюватись МАГАТЕ) за основу режиму експортного контролю в ядерній сфері.

С. П. Галака

Груша Іван (? — ?) — укр. військ. діяч і *дипломат*. За походженням православний шляхтич. Виконував важливі дип. доручення Б. *Хмельницького*. 2.09.1656 на аудієнції в трансільванського кн. Юрія II Ракоці задекларував вимогу про входження до Війська Запорозького зах.-укр. земель по Віслу, на що Ракоці погодився в разі виділення йому шведським королем Карлом X після розгрому Речі Посполитої Підляшшя, Побужжя та Кракова. 7.09.1656 разом із ген. осавулом І. *Ковалевським* підписав укладений на цих засадах *українсько-трансільванський союзний договір 1656* (ратифікований старшинською радою в жовтні того ж року). У липні 1657 на прохання шляхти й міщан Пінського повіту їздив до Пінська для приведення місцевого населення до присяги на вірність Б. Хмельницькому. За гетьманування І. *Виговського* — ген. писар.

В. І. Головченко

Грушевський Михайло Сергійович (17.09.1866, Холм, Люблінська губернія, Російська імперія — 25.11.1934, Кисловодськ, Північно-Кавказький край РСФРР, похований у Києві) — укр. вчений, громад.-політ. і держ. діяч. Походив з учительської родини. Закінчив Тифліську гімназію та істор.-філол. ф-т Київ. ун-ту, проф., академік. У дореволюційний час плідно займався наук. дослідженнями, усебічно обґрунтував істор. концепцію про осібність розвитку, традицій, звичаїв, культури, мови укр. народу, про тисячолітній досвід нац. державотворення, що лягло в основу програмних побудов укр. політ. партій поч. XX ст., стало висхідними аргументами в розумінні сутності укр. питання та пошуку шляхів його розв'язання. У громад.-політ. житті займав поміркованi позиції, належав до Товариства українських поступовців. Обраний у березні 1918 головою Центральної Ради, залишався на цьому посту до останнього дня її існування. Обґрунтував концепцію *Української революції 1917–20,* керував її втіленням у життя, відродженням нац. державності, у т. ч. й вибором її зовн.-політ. орієнтацій, першими дип. акціями. Визначаючи курс нац.-визв. рев-ції, **Г.** вважав, що українство має взяти якнайактивнішу участь у демокр. перетвореннях, розпочатих у Росії з поваленням самодержавства. У закріпленні респ.-демокр. ладу він вбачав гарантію повномасштабного розв'язання нац. питання, створення укр. державності. Тому сутність платформи Центральної Ради її голова оформив у вимогу широкої нац.-територ. *автономії* України у федерат. демокр. республіці Росія. Підтримана Українським нац. конгресом у квітні 1917, ця лінія послідовно втілювалась у трьох універсалах Центральної Ради, у вибудові стосунків із Росією. Цю лінію **Г.** відстоював на переговорах із делегацією Тимчасового уряду в червні 1917, на З'їзді народів у Києві у вересні 1917 (див.: *Автономістсько-федералістський курс Центральної Ради*). Проголошена 3-м Універсалом УНР виступила з ініціативою створення з нац.-держ. утворень, що виникли на теренах колишньої *імперії*, федерат. д-ви. Однак ці плани не були реалізовані, украй загострившi відносини з петроградським Раднаркомом. Вичерпати конфлікт мирними засобами не вдалось і в січні 1918 він переріс у війну між УНР і Радянською Росією. Хоча остання стверджувала, що це не втручання у внутр. справи УНР, а допомога трудящим регіону у встановленні влади Рад. Керівництво Центральної Ради дедалі більше переконувалось у необхідності зміни державницького статусу України — проголошення самостійності. Спонукали до того й інші міжнар. чинники: намагання країн *Антанти* встановити *дипломатичні відносини* з УНР, хоча остання формально залишалась авт. складовою неіснуючої *федерації*, а також події в Брест-Литовському, де Німеччина й Австро-Угорщина, які вели вже переговори з РСФРР, вимагали, щоб Україна також набула повноцінного державницького статусу. Проголошення 4-м Універсалом України самостійною, ні від кого не залежною, суверенною д-вою відкрило можливості для підписання першого за всю історію світової війни мирного дог-ру. **Г.** був єдиним тогочасним політ. діячем, який зустрічався з членами укр. де-

легації, давав їм інструкції та поради, одержував регулярні звіти й інформацію. *Брестський мирний договір між УНР і Центральними державами 1918* включав, саме за наполяганням Г., таємні протоколи про Холмщину та Підляшшя та про коронний край (Схід. Галичину, Півн. Буковину й Закарпаття). Разом із тим нові союзники відповіли відмовою на пропозиції голови Центральної Ради сформувати з військовополонених українців кілька дивізій для б-би з більшовиками, а натомість наполягли на введенні в Україну 20 нім. й австр. дивізій, що формально було зроблено на прохання уряду УНР. Унаслідок конфлікту, що виник між Центральною Радою (яка не могла виконати екон. положень мирного дог-ру, зокрема збору та відправки хліба до Центральних держав) й окуп. властями (які почали діяти на власний розсуд), останні розігнали Центральну Раду, фактично здійснили військ. переворот і санкціонували прихід до влади гетьмана П. *Скоропадського.* Надалі Г. значної ролі в політ. житті не відігравав. В еміграції користувався авторитетом серед керівників європ. д-в, що допомогло у створенні ряду зарубіжних укр. наук. центрів, розгортанні дослідницької роботи. Повернувшись 1924 до УСРР, Г. був обраний академіком ВУАН і до смерті займався виключно наук. діяльністю.

В. Ф. Солдатенко

Грушко Ігор Олегович (19.10.1952, с. Курчиця Новоград-Волинського району Житомирської області, УРСР) — український *дипломат*; у 1975 закінчив факультет романо-германської філології КДУ ім. Т. Г. Шевченка, референт-перекладач з іспанської та англійської мов. З 1975 працював військовим перекладачем у Республіці Куба; 1977–80 — старший редактор Держтелерадіо УРСР; 1980–83 — військовий перекладач, Республіка Куба; 1983–91 — редактор, старший редактор Держтелерадіо УРСР; 1991–94 — оглядач, завідувач відділу газети Верховної Ради України «Голос України». В 1994–95 — перший секретар Посольства України в Російській Федерації; 1995–99 — радник Посольства України в Російській Федерації; 1999–2001 — керівник прес-центру МЗС України, начальник прес-служби, речник МЗС. У 2001–03 — радник-посланник Посольства України в Аргентинській Республіці. 18.08.2003–14.06.2006 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Перу, 25.08.2004–14.06.2006 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Колумбія за сумісництвом, 3.04–14.06.2006 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Еквадор за сумісництвом. У 2007–10 — директор Другого територіального департаменту МЗС; 4.06.2010–24.03.2012 — Надзвичайний і Повноважний Посол України в Федеративній Республіці Бразилія.

В. М. Матвієнко

ГУАМ (Організація за демократію та економічний розвиток — ГУАМ) є міжнародною регіональною організацією, до складу якої входить чотири держави: Україна, Азербайджанська Республіка, Грузія та Республіка Молдова. В основі утворення цієї форми співробітництва лежить збіг позицій країн з багатьох питань сучасних *міжнародних відносин.* В інституціональному становленні ГУАМ пройшла декілька етапів. І. Консультативний форум ГУАМ; його заснування відбулося 10.10.1997 в Страсбурзі в ході саміту *Ради Європи*, під час якого було схвалено Спільне Комюніке глав держав України, Грузії, Азербайджану і Молдови. В цьому документі президентами була підкреслена необхідність розвитку чотиристороннього співробітництва для зміцнення стабільності і безпеки в Європі, на основі поваги *суверенітету, територіальної цілісності принципу*, непорушності кордонів держав, демократії, верховенства закону і поваги до *прав людини.* Страсбурзьке Комюніке формально закріпило поступове політичне зближення і практичне поглиблення співробітництва між країнами в багатьох галузях як на міжнародній арені, так і в двосторонніх відносинах. 24.04.1999 у Вашингтоні в рамках зустрічі на високому рівні *Ради євроатлантичного партнерства* відбулася зустріч президентів держав-учасниць ГУАМ і Узбекистану; формат об'єднання після приєднання Узбекистану було трансформовано в ГУУАМ (у 2002 Узбекистан заявив про призупинення своєї участі, а в 2005 — про вихід з об'єднання; у зв'язку з цим його учасники домовилися надалі іменувати об'єднання ГУАМ). ІІ. Об'єднання ГУАМ. 7.06.2001 глави держав-учасниць підписали Ялтинську Хартію, яка визначає цілі, принципи та основні напрямки

Наукове видання

УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

У 5-ти томах

Том 1

Головний редактор *К. В. Лимаренко*
Відповідальна за випуск *А. М. Гопаченко*
Художній редактор *Л. П. Вировець*
Технічний редактор *Г. С. Таран*
Комп'ютерна верстка: *С. І. Удалов*
Коректор *Л. В. Дмитрієва*

ISBN 978-966-03-6628-2

Підписано до друку 07.10.13. Формат 60x90 $^{1}/_{16}$.
Умов. друк. арк. 66,00. Облік.-вид. арк. 63,54.
Тираж 2500 прим. Замовлення № 3-682.

ТОВ «Видавництво Фоліо»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.

61057, Харків, вул. Римарська, 21А
Електронна адреса:
www.folio.com.ua
E-mail: realization@folio.com.ua
Інтернет магазин
www.bookpost.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»
61057, Харків, вул. Римарська, 21А
Свідоцтво про реєстрацію
ДК № 3194 від 22.05.2008 р.